

ПОХОДЖЕННЯ НАЗВ МІСЯЦІВ

*Народні прислів'я на кожен
місяць*

СІЧЕНЬ

СІЧЕ ЗИМУ НАВПІЛ

- Це один з варіантів походження імені одного з 12 –и братів-місяців: адже він саме поперек зими проліг, поділивши її на два відрізки.
- Інші дослідники вважають, що назву цей місяць взяв ще у стародавніх слов'ян від природніх явищ, бо і снігом січе, і морозяним вогнем пече і повітря вихолоджує.
- Існує і таке припущення : охрестили його так у зв'язку з рубкою – січенням лісу. Й досі серед мешканців Карпат побутує прислів'я: « Січе січень та морозить, а газда з лісу дрова возить».

ВЛУЧНИМ СЛОВОМ

- * Січень - до всього року заспів.
- * Січень з груднем прощається , а на лютий очі косує.
- * Хвали січень сніговий, травень – дощовий, а серпень – за хліб рясний.
- * Січень був із снігом – будемо з хлібом.
- * Як у січні тріщать морози, влітку від хліба тріщатимуть вози.
- * На Опанаса – ломиноса бережи носа.

ЛЮТИЙ

▶ НА ПОГОДУ - БРЕХУНЕЦЬ

- ▶ Така думка дуже поширена в народі, що засвідчують і старовинні прислів'я. Бо лютий надто дволикий: саме в ньому відчутніші зтеплілі поцілунки сонця, але й «заметілі під лютий налетіли».
- ▶ Тому другий місяць – теж і сніжень (як попередній), і крутень (за віхоли), і межень з січнем (тоді, коли наші пращури ще святкували Новий рік у березні, лютий ішов останнім у попередньому, і відсікав. Відмежовував старий і новий роки), і бокогрій, особливо з другої половини, коли вдень припікає, а вночі морозяними голками дошкуляє, і криводоріг, і зимобор.
- ▶ Найвірогідніше, що назва «лютий» походить від лютень – так ще в давнину охрестили його люди за суворий, неласкавий норов. На Закарпатті і досі старі люди кажуть: казибрід (від казитися -псувати погоду, дерева, дороги).
- ▶

ВЛУЧНИМ СЛОВОМ

- ▶ * У лютому зима з весною зустрічаються вперше.
- ▶ * Спитає лютий, чи добре одягнений і взутий.
- ▶ * Ти, лютий, дми не дми, а стають довшими дні.
- ▶ * Лютуй не лютуй, а на весну брів не хмур.
- ▶ * Лютий сильний віхолами, а березень – капанням.
- ▶ * Лютий зиму видуває, а березень ламає.
- ▶ * Лютневий сніг за золото дорожчий.
- ▶ * У лютому сонце на літо повертає, а зима - на мороз.
- ▶ * У лютого два друга – заметіль та хуга.
- ▶ * Місяць лютий – гостро кутий.
- ▶ Зима втікає темними ночами.
- ▶ * Коли лютий не студений, то березень про це погано думає
- ▶ Дми не дми - не до Різдва йде, а до Великодня.

БЕРЕЗЕНЬ

ГОТУЙ У ПОЛЕ ЯРЕЦЬ

- ▶ Наші пращури називали цей місяць : сухий. Мабуть, це можна пояснити невеликою кількістю опадів на той час. В українських і чеських календарях був березнем = починається сокорух у берези. Мав назву березоль (березол) – від береза і зола.
- ▶ У середині 19 ст. латинський за походженням «март» зникає з української мови, остаточно поступається місцем нинішній назві, але в деяких говірках збереглося слово «марець», про що свідчать вживані і тепер прислів'я; « Пришов марець- готуй у поле ярець» або « Марець - відморозив палець»

ВЛУЧНИМ СЛОВОМ

- * Березень у зими шубу купив , а через три дні продав.
- * У березні і курка повинна напитися з калюжі.
- * Зима березень лякає, а сама вже зникає.
- * У березні мороз скрипучий та вже не пекучий.
- * Березень невірний: то сміється, то плаче.
- * Уночі марець тріщить, а вдень плющить.
- * Як прийшов марець, то покинь сани, візьми віз, викинь шубу. З печі злізь.
- Сонце гріє, сонце сяє - вся природа оживає.

КВІТЕНЬ

СНІГОГОН ТА ВОДОЛІЙ

- Назва «квітень» з'явилася в українській літературі у 16 столітті, а у просторіччі побутувала значно раніше.
- Проте у письменників кінця 19- початку 20 ст. більш широко вживалося слово «апріль».
- У багатьох говірках, зокрема карпатських, і досі існує «цвітень», а на Поліссі – квітень: чи від квітнути, цвісти, чи від квітатися, зводити рахунки із зимою. Але присуті обидва тлумачення вірні в своїй основі.
- У народі охрестили місяць ще снігогоном, водолієм, дзюрчальником.

ВЛУЧНИМ СЛОВОМ

- * Була б водиця, а зелень народиться.
- * Хто у квітні не сіє, той у серпні й вересні не віє.
- * Не ламай печі, ще квітень надворі.
- * Осінь славиться плодами, квітень - квітами.
- * Де лелека водиться, там щастя родиться.
- * Квітень дощами рясний і квітами красний.
- * Квітень з водою – травень з травою.
- * Квітневої роботи на травень не відкладай.

ТРАВЕНЬ

ЗЕЛЕНОШУМНИЙ І П'ЯНКИЙ

- У римлян п'ятий місяць одержав ім'я «май» від богині природи Майї (по-латинському – «майус»).
- Цікаво, що в Україні він мав обидві назви, та тільки трохи більше 100 років тому сучасна закріпилася і в мові, і в літературі на постійно. Дослідники вважають: термін «май» взяв у нас родовід від такого народного звичаю, як клечання, тобто прикрашання квітами, гілками, гірляндами, зеленню.
- В народі побутують такі назви: соловейків, росяник, грозовик, дощовник, зеленошумний, п'янкій.

ВЛУЧНИМ СЛОВОМ

- * Травень ліси прибирає, літа в гості чекає.
- * Травнева роса коням - краще вівса.
- * Травень холодний – рік хлібородний.
- * У травня роси, а в червня – сіна укуси.
- * У травні дуб одягається – худоба наїдається.
- * Хлюпоче в травні дощ сердито – вродить добряче жито.
- * Ластівка день починає, а соловейко вечір вінчає.
- * Квітучий май - то справжній рай.
- * Два добрих дощі на май , то і без агронома рай

ЧЕРВЕНЬ

ХЛІБОРОСТ І СВІТОЗАР

- ▶ Походження назви шостою місяця року пов'язують із сокоживною лісовою комашкою, яку в народі називають «червець». Личинки червця розмножуються лише в червні. З них виготовляли червлену, тобто яскраво-червону фарбу. Водилися ці комашки лише на Поліссі та в Карпатах. У Київській Русі навіть існував спеціальний промисел по їх заготівлі. Він відомий ще з 10 століття.
- ▶ Існує думка, що червень пов'язаний з червою. Під цю пору починає червити бджолина матка, тобто відкладати личинки. Здавна пасівництво в Україні було у великій пошані.
- ▶ А ще кажуть, начебто червень іменують від того, що починають червоніти суниці та черешні.
- ▶ Він і хліборост, і світозар, і сінокосень, і бджоляр, і світогрій, і щедрій.

ВЛУЧНИМ СЛОВОМ

- ▶ * Червень веселий, радіють міста і села.
- ▶ * У червні цеберко води – ложка болота, восени ложка води – цеберко болота.
- ▶ * Хто у червні байдикує, той у січні голодує.
- ▶ * Каже червень: коси коса, поки роса.
- ▶ * У червні люди раді літу, як бджоли цвіту.
- ▶ * Червень липню серпа готує.
- ▶ * У червні кожен кущик ночувати пустить.
- ▶ * Червень веселить: квіти цвітуть, солов'ї співають.
- ▶ * В червні на полі густо, а в коморах пусто.

Липень

- ▶ **ВІН І «КОСЕНЬ», І «ЖАРНИК»**
- ▶ У слов'ян побутували назви цього місяця, пов'язані з різними видами трудової діяльності людей в цій порі: білень (полотно відбілювати настав час), пасень (найкращий період для вігодівлі худоби), косень (у розпалі заготівля сіна), суничник і чорничник.
- ▶ Відомий і як жарник, грозовик, росяні зорі, маківка літа, жниввар, сінозарник, громотворець.
- ▶ Видатний філолог В. Даль підкреслював, що «липцем» (завдяки смачному і запашному липовому меду) ще за глибокої старовини величали саме сьомий місяць року. Лише у першому десятиріччі 20 ст. в українській мові з'явилося дуже подібне за значенням і звучанням слово «липень».

ВЛУЧНИМ СЛОВОМ

- ▶ * Квітне трава – косити пора.
- ▶ * У липні за бджілкою підеш , до меду дійдеш
- ▶ * Літо на зиму працює : липень збирає, а січень з'їдає.
- ▶ * Маківка літа втоми не знає – все підбирає.
- ▶ * Травень випускає росток, а липень робить золотим колосок.
- ▶ * Липень – не тільки полудень літа, але й року.
- ▶ * Розумний неба не лає, коли в липні сонце припікає чи дощ не вщухає.
- ▶ Липневий день – крок. Зимовий – п'ядь.
- ▶ У липні дні біжать , підстрибуючи, зимою – бредуть похнюпившись..

СЕРПЕНЬ

ПИРОГІВ ПОВНА ДІЖКА

- ▶ Живо, женчики, живо
- ▶ Дожинайте ниву,
- ▶ Будемо плести віночки
- ▶ З золотої пшенички... (Українська народна зажинкова пісня)
- ▶ Віднайти джерела походження назви місяця зовсім неважко. Колись основним знаряддям праці на збиранні трав, хліба були коса та серп. А восьмим колесом у возі року був саме серпень, в якому це в основному і відбувалося.
- ▶ Величали місяць заревом- від частих зорепадів, кивнем (коні головами кивають, відганяючи кровососів), густирем (по вінця ж всяких наїдків) грибнем (через велику кількість грибів).

ВЛУЧНИМ СЛОВОМ

- * Що в серпні збереш, з тим і зиму проведеш.
- * Місяць серпень яблуками пахне.
- * У серпні до обіду – літо, а після обіду – осінь.
- * Той, хто шукає в серпні холоду, натерпиться взимку голоду.
- * У серпні хліборобам три роботи: косити, орати і сіяти.
- * Серпень приносить стільки кіпок, скільки на небі зірок.
- * У серпні серпи гріють, а вода студить.
- * Однією рукою жни, а другою – сій.
- * Прийшов Спас= тримай рукавиці про запас.

ВЕРЕСЕНЬ

ВІН І «ХМАРЕНЬ» І «РЕВУН»

Носить дев'ятий син року ім'я вересень : від врасенець (іній), бо він є місяцем перших мінусових температур. Проте найбільш вірогідним видається тлумачення про зв'язок слова із масовим буянням вересу, однієї з найулюбленіших в Україні рослин.

У західноукраїнських календарях 19 століття зустрічається назва маїк – від май, бо саме тепер (тай завжди о цій порі) озимина ніжним смарагдом вкриває ниви, відбувається повторне цвітіння ряду рослин.

Відомі давньоруські назви - ревун (рюїн) , хмарень (хмурень).

ВЛУЧНИМ СЛОВОМ

- * Вересень – пора мокропогодна і плодородна.
- * Не жаркий вересень та щедро годує.
- * Літні деньки і у вересні проглядають.
- * Вересень каптана з плечей знімає, кожуха надягає.
- * У вересні дозріває одна ягода, та й та – гірка горобина.
- * Вересень ясніший за червень.
- * У вересні ліс рідший і пташиний голос тихіший.
- * Вересень студений, але ситий.
- * Як завересніє, так і дощик засіє.
- * Вересень каже: « Посієш жито поспіх – воно вродить на посміх.

ЖОВТЕНЬ

- ▶ **БО ЛИСТЯ ПЕРЕМАЛЬОВУЄ**
- ▶ У староукраїнських рукописах і книгах 16 ст. зустрічається назва паздерник, утворена від старослов'янського паздер, тобто костриця, що лишається від переробки конопель чи льону.
- ▶ Назва жовтень закріпилася в літературній мові у 19 ст. : у цьому місяці жовкне листя.
- ▶ У народі його охрестили рум'янцем осені, корінником (середній кінь у трійці), місяцем голої землі, крижаних дощів, мокрого снігу.

ВЛУЧНИМ СЛОВОМ

- ▶ * У жовтні кожен знає, що з великої хмари малий дощ буває.
- ▶ * Літо дає коріння , а жовтень – насіння.
- ▶ * У жовтні тільки руки мерзнуть, а в листопаді й ноги дубіють.
- ▶ * У жовтні ранній дощ – то вдовиний плач: довго не триває.
- ▶ * Піде жовтень з двору – залишить капусти гору.
- ▶ * Не встиг у жовтні роздивитися. Як сонце зійшло, а воно вже на заході.
- ▶ * Жовтень як не з дощем, то зі снігом.
- ▶ * Жовтень ходить по краю та виганяє птахів із гаю.
- ▶ * У жовтні вечір з самого ранку в вікно заглядає.

ЛИСТОПАД

ТАК ПРИЙШОВ КУЦЕНЬ

- ▶ Слово листопад (листя опадає) має спільнослов'янську основу і вживається у шести споріднених мовах.
- ▶ Колись та подекуди й нині за короткі дні і холоди називали його падолист, братчин, куцень, напівзимник, безлиста зима, листогній, напівзимник, зніми одяг, роздягальник, присмерки року.
- ▶ Листки пожовклі шелестіли
- ▶ І падали, прощаючись з гіллям.
- ▶ А зараз все од снігу біле-біле,
- ▶ Й весна заснулим сниться деревам.
- ▶ *Володимир Сосюра*

ВЛУЧНИМ СЛОВОМ

- ▶ * Листопад – вересневі онук, жовтневі - рідний брат, а зимі - батько рідний.
- ▶ * Листопад стелить землю листом, а грудень - снігом.
- ▶ * У листопаді сонця. Як у старої баби краси.
- ▶ * Листопадовий день – що заячий хвіст.
- ▶ * Хто в листопаді не тремтить, той і в січні не замерзне.
- ▶ * Листя з дерева впало – літо пропало.
- ▶ * Листопад завжди хитрує: і осені служить, і зимі шлях торує.
- ▶ * У листопаді світанок із присмерками серед дня зустрічається.

ГРУДЕНЬ

БО НЕПРИВІТНЕ НЕБО

А місяць грудень на радість людям

Сніжком присипле замерзле груддя.

Марійка Підгірянка

- Слово грудень зустрічається вже на початку 15 ст. в Іпатіївському літописі. Воно свідчило про стан доріг, вказувало, що шляхи й путівці затверділи після листопадових дощів і відлиг, вкрилися грудками мерзлого ґрунту. Пізніше ця назва закріпилася і в українській мові.
- Наші прапрадіди охрестили дванадцять колесо возу року ще студень, студенець, підбери́ха, молода зима, санна ко́лія.

ВЛУЧНИМ СЛОВОМ

- ▶ * Грудень рік кінчає. Зиму починає.
- ▶ * Грудень спитає. Що літо припасло.
- ▶ * Грудень – стужайло, на всю зиму землю остудить.
- ▶ * Груднева днина куца: сюди тинь, туди тень – та й минув день.
- ▶ * У грудні без кожуха – що влітку без корови.
- ▶ * Грудень снігом тішить очі, а морозом пече вуха.
- ▶ * Грудень – ніч року.
- ▶ * Прийшов грудень – приніс студень.
- ▶ * Смутний грудень і в свята, і в будень.
- ▶ * Грудень снігом замете – буде літо золоте.